

demOS

Jaargang 29
Juli/Augustus 2013

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

speciale uitgave

N i D i

7

Foto: Marieke van der Velden / Hollandse Hoogte

Onderzoek naar bevolkingsvraagstukken: ons land kan niet zonder!

NICO VAN NIMWEGEN M.M.V. COLLEGA'S

Demografische ontwikkelingen zijn bepalend voor de toekomst van Nederland. Onderzoek naar bevolkingsvraagstukken zou daarom hoog op de agenda moeten staan. Toch moet NIDI vechten voor behoud van demografisch onderzoek.

Dat onderzoek naar bevolkingsvraagstukken broodnodig is lijkt een open deur als we bij voorbeeld denken aan de vergrijzing, of spreken over internationale migratie. Ook als het gaat over nieuwe relatievormen, het aantal kinderen dat we willen, en de manier waarop generaties met elkaar omgaan hebben we het over demografische ontwikkelingen die ons allemaal raken. Datzelfde geldt bij de vraag of, wanneer en hoe bevolkingsgroei

omslaat in bevolkingskrimp. Niemand zal dan ook ontkennen dat veranderingen in de omvang en samenstelling van de bevolking onze samenleving rechtstreeks raken en zullen veranderen. Dat gebeurt op heel veel maatschappelijke terreinen en zowel op de korte als de langere termijn. Het maatschappelijk belang van kennis over demografische ontwikkelingen en de oorzaken en gevolgen daarvan lijkt dan ook buiten kijf te staan. Een samenleving die zich, bij voorbeeld, het hoofd breekt over de toekomst van het pensioenstelsel, over oplopende zorgkosten en de inrichting van het zorgstelsel, over de ruimtelijke planning, over de toekomst van de woningmarkt en over duurzame arbeidsparticipatie, heeft demografisch onderzoek nodig. Onderzoek dat, direct of indirect, bouwstenen levert die kunnen worden gebruikt bij het aanpakken van de grote maatschappelijke vragen waarmee onze samenleving wordt geconfronteerd.

Een speciale Demos

Het belang van onderzoek naar bevolkingsvraagstukken wordt kennelijk toch niet door de minister en een aantal politieke partijen gedeeld. Een van de gevolgen is dat de toekomst van het NIDI hierdoor in het geding is (zie ook pag. 8). Het is voor ons aanleiding om, eens te meer, de aandacht te vestigen op ons onderzoek. Deze speciale DEMOS geeft voorbeelden van uitkomsten van recent NIDI-onderzoek die illustreren hoe gedegen onderzoek bijdraagt aan het maatschappelijk debat over bevolkingsvraagstukken.

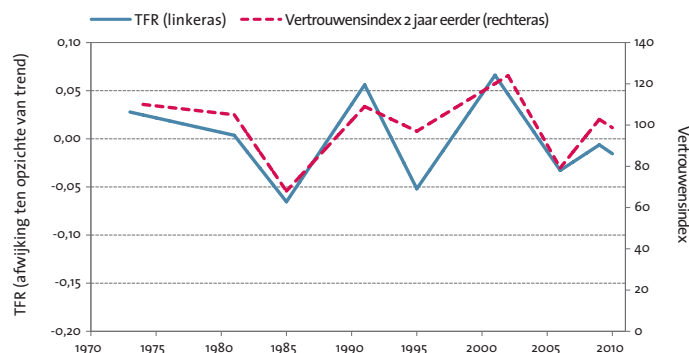
Onze boodschap is duidelijk: demografische veranderingen zijn een grote uitdaging voor onze samenleving, nu en in de toekomst. De demografische uitdaging heeft vele gezichten: de vergrijzing en de ouder wordende bevolking als gevolg van een doorgaande stijging van de levensverwachting, de groeiende diversiteit van

de bevolking door internationale migratie, de grote variatie aan leefvormen, de veranderende verhoudingen tussen de generaties, maar ook de steeds duidelijker omslag van bevolkingsgroei naar krimp. Deze grote veranderingen bieden mogelijkheden en kansen. Demografisch onderzoek verkent, analyseert, verdiept en geeft inzicht in deze veranderingen, de achtergronden en de gevolgen en voedt het maatschappelijk debat over bevolkingsvraagstukken. Dit onderzoek kan niet gemist worden in het Nederlandse wetenschapsbestel. Het is broodnodig! Dat is de maatschappelijke bestaansreden van het NIDI. Onze wetenschappelijke bestaansreden is de bewezen excellente kwaliteit van ons werk.

De unieke kracht van NIDI onderzoek naar bevolkingsvraagstukken

NIDI-onderzoek naar bevolkingsvraagstukken legt dwarsverbanden tussen samenhangende demografische ontwikkelingen zoals vergrijzing, migratie, familie en intergenerationele verhoudingen, bevolkingsgroei en krimp. Het NIDI plaatst deze demografische ontwikkelingen in hun maatschappelijk verband. Het onderzoek heeft een open oog voor maatschappelijke verschillen en de invloeden van de sociale omgeving en het beleid. Het NIDI voedt het maatschappelijk debat met de uitkomsten van dit onafhankelijke wetenschappelijke onderzoek. De veelzijdige aard van bevolkingsvraagstukken maakt het nodig om inzichten vanuit verschillende wetenschappelijke disciplines,

GEMIDDELD KINDERTAL (TFR) EN VERTROUWENSINDEX, BEIDE GECORRIGEERD VOOR TOEVALSFLUCTUATIES

Bron: Demos 2012

Voor wie de bronnen van al deze NIDI-onderzoeken wil raadplegen verwijzen wij naar de NIDI website: www.nidi.nl

Foto: Hollandse Hoogte

REACTIES UIT HET NEDERLANDSE NETWERK

Het NIDI ontving de afgelopen maanden veel steunbetuigingen uit binnen- en buitenland, nadat bekend werd dat het ministerie van OCW het NIDI wil opheffen. Ter illustratie een greep uit de brieven en media:

D66 kamerlid Paul van Meenen over de bezuinigingen:

"Ik ben niet zo heel vaak kwaad, maar dit is echt te erg. Er worden allerlei goed werkende organisaties getroffen, die actief zijn in het onderwijs zelf. Ook instanties die de politiek scherp houden, worden geraakt. Dus dit moet helemaal van tafel."

Bron: nu.nl

zoals demografie, economie, sociologie, geografie en wiskunde te gebruiken. Sinds de oprichting, nu ruim 40 jaar geleden, werkt het NIDI in een unieke interdisciplinaire aanpak aan synergie en samenwerking tussen deze disciplines. Ook worden Nederlandse uitkomsten internationaal gebruikt.

Onderzoek naar bevolkingsvraagstukken is broodnodig, als het gaat over de toekomst van onze economie, werk en pensioenen ...

Economische ontwikkelingen hebben een directe invloed op demografische veranderingen. De huidige crisis is daarvan het meest aansprekende voorbeeld. De gevolgen van de groeiende economische onzekerheid voor relatie- en gezinsvorming, echtscheiding en geboorte, maar ook de effecten op (arbeids-) migratie en sterfte vragen om aandacht. ¹ Veel is nog onbekend. Is er sprake van kortdurende effecten, die snel worden ingehaald als het economisch tij zal keren? Of zijn er ook structurele effecten

op de langere termijn, bij voorbeeld bij de zwaar door de crisis getroffen jongere generaties? Hoe fundamenteel wordt hun levensloop door de crisis verstoord? Antwoord op deze vragen kan alleen door goed onderzoek worden verkregen. ²

Demografische ontwikkelingen zijn ook direct van invloed op de economie. De vergrijzing werkt door op de arbeidsmarkt en dit heeft directe gevolgen voor ons pensioenstelsel. Hoe werkt het verhogen van de pensioenleeftijd door op de daadwerkelijke arbeidsdeelname van ouderen? Verdringen ouderen door een hogere arbeidsdeelname geen jongeren van de arbeidsmarkt? Verhoging van de pensioenleeftijd brengt met zich mee dat de veroudering van de beroepsbevolking een extra stimulans krijgt. Dat levert nieuwe uitdagingen op. Van belang is hoe de arbeidsproductiviteit van ouderen zich zal ontwikkelen en hoe in bedrijven, op de werkvloer, wordt omgegaan met oudere werknemers. ³ De almaar stijgende levensverwachting is een van de meest spectaculaire demografische ontwikkelingen. Dat geeft mogelijkheden om langer door te werken, maar ook het op peil houden van kennis door "levenslang" leren is daarvoor belangrijk. Gaat het vooral om langer doorwerken? We kunnen

1

IN EEN RECESSIE HEBBEN MENSEN MINDER VERTROUWEN IN DE TOEKOMST
NIDI berekeningen laten zien dat de crisis leidt tot uitstel van het krijgen van kinderen, minder huwelijken, minder echtscheidingen en meer zelfdodingen. NIDI-onderzoek laat ook zien dat arbeidsmigranten die door de crisis werkloos worden eerder uit Nederland vertrekken en dus nauwelijks gebruik maken van onze sociale voorzieningen.

Bron: Bevolkingstrends; Review of Statistics and Economics

2

NIDI VOLGT LEVENSLIJP OM LANGE TERMIJN EFFECTEN CRISIS TE BESTUDEREN.

Het door het NIDI gecoördineerde Generations and Gender Project (GGP) volgt mensen tijdens hun levensloop. Dit Europese onderzoek is een unieke bron voor het bestuderen van lange termijn effecten van de crisis voor relatie- en gezinsvorming; 19 landen doen mee aan dit onderzoek.

Bron: GGP (www.nidi.nl; www.ggp-i.org)

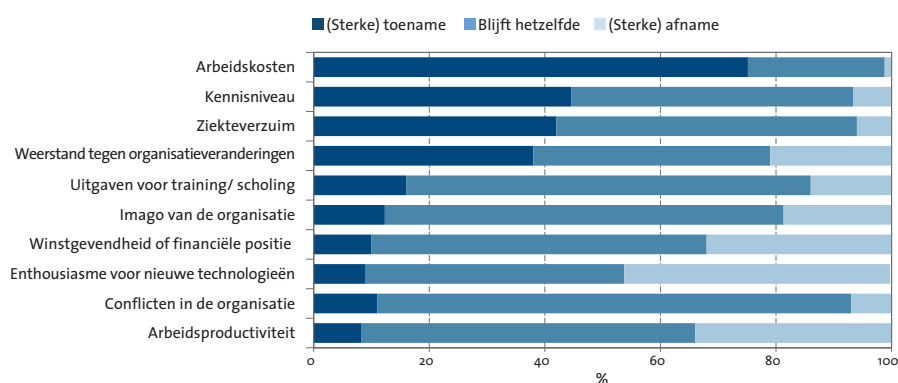
3

NEDERLANDSE WERKGEVERS ZIJN VEEL NEGATIEVER OVER DE VERGRIJZING VAN DE ARBEIDSMARKT DAN ANDERE EUROPESE WERKGEVERS

Driekwart van hen voorziet een sterke toename van de arbeidskosten, zo blijkt uit een groot Europees onderzoek dat gecoördineerd werd door het NIDI.

Bron: ASPA

VERWACHTE GEVOLGEN VAN VERGRIJZING VOOR HET PERSONEELSBESTAND VOLGENS WERKGEVERS

Bron: ASPA 2009

MIGRANTEN BEHOUDEN STERKE BAND MET HERKOMSTLAND

Veel migranten blijven op enige wijze verbonden met het land van herkomst. Dit geldt zowel voor de eerste generatie als, zij het in mindere mate, voor de tweede generatie. Anders dan vaak wordt aangenomen hoeft dit integratie in het vestigingsland niet in de weg te staan. Integendeel. NIDI-onderzoek laat zien dat sterke banden met het herkomstland prima samengaan met economische integratie in het vestigingsland.

Bron: TIES

STEEDS MEER BUITENLANDSE STUDENTEN VOOR KORT VERBLIJF IN NEDERLAND

Uit NIDI-onderzoek blijkt dat in recente jaren de instroom van buitenlandse studenten hard is gegroeid, maar deze studenten vertrekken echter meestal weer snel uit ons land. In het algemeen zijn recente migranten steeds minder geneigd om permanent in ons land te blijven: meer dan 40% blijft maar kort in ons land. Overigens benut Nederland het arbeidspotentieel van migrantenvrouwen minder dan in omliggende landen. Vooral na het krijgen van een kind treden (migranten) vrouwen terug uit de arbeidsmarkt.

Bron: Journal of Development Economics

NIDI-ONDERZOEK ONTKRACHT MYTHES.

Een veelgehoord misverstand is dat migratie de vergrijzing kan oplossen. NIDI berekeningen tonen aan dat om de vergrijzing op het niveau van eind vorige eeuw te houden we tot 2050 17 miljoen immigranten nodig hebben. Nederland zou in dat geval 39 miljoen inwoners hebben in 2050, in plaats van 18 miljoen volgens de huidige prognose. Dat is op zijn minst onrealistisch ...!

Bron: DEMOS

ook denken aan een heel andere verdeling van arbeid en vrije tijd over de levensloop, waarbij het combineren van werk en gezin meer in balans kunnen komen en het "spitsuur" in de levensloop minder belastend wordt. Dat heeft gevolgen voor de rolverdeling tussen mannen en vrouwen. Ook de internationale migratie heeft een blijvend effect op onze arbeidsmarkt. De vraag is onder meer hoe de arbeidsparticipatie van migranten zich zal ontwikkelen, ⁴ wat dit betekent voor hun integratie en wat de rol van scholing is. ⁵ Dat migratie knelpunten op de arbeidsmarkt kan helpen oplossen is duidelijk. ⁶

.... maar ook als het gaat over de toekomst van zorg en welzijn

Zonder twijfel is de vergrijzing, gekenmerkt door een toenemend aantal ouderen en een stijgende levensduur, van groot belang voor de toekomst van welzijn en zorg. Daarbij gaat het natuurlijk over veel meer dan alleen de stijging van het aantal ouderen. Als we naar zorg en welzijn kijken, gaat het juist en vooral ook

over de manier waarop we ouder worden, onze gezondheid, onze leefstijl. Een grondoorzaak van de vergrijzing is de stijgende levensverwachting. Hoe zal deze zich verder ontwikkelen? ⁷ Zijn er grenzen aan de groei van de levensverwachting? En wordt de winst in (gezonde) levensverwachting gelijk verdeeld, of nemen maatschappelijke ongelijkheden in gezondheid nog verder toe? ⁸ Bij vergrijzing en zorg gaat het natuurlijk ook over de manier waarop we met elkaar omgaan, hoe we onderling zorg uitwisselen, tussen vrouwen en mannen, binnen gezinnen en families, tussen generaties, met vrijwilligers en in andere sociale netwerken. Hoe sterk zijn de banden die ons binden?

DE CBS-PROGNOSE LEVENSVRWACHTING REGELMATIG OPGEHOOGD

Uit een nieuw model van het NIDI blijkt dat de levensverwachting nog verder zal stijgen dan het CBS verwacht. We leven steeds langer en ook gezonder, maar dit zet de dekingsgraad van de pensioenfondsen onder grotere druk. Uit NIDI-berekeningen blijkt dat zelfs als de pensioenleeftijd met vijf jaar zou stijgen, ouderen na pensionering meer gezonde levensjaren hebben dan nu.

Bron: DeLaForce

GROOT VERSCHIL LEVENSVRWACHTING HOOG EN LAAG OPGELEIDE MENSEN

Ondanks de stijging van de levensverwachting loopt het verschil tussen mensen met een hoge en een lage opleiding niet terug. NIDI-onderzoek toont aan dat ongeveer de helft van het verschil kan worden toegeschreven aan de effecten van onderwijs en de andere helft aan verschillen in aanleg. Het onderzoek laat ook zien dat een goede gezondheid leidt tot een kortere duur van lichamelijke en cognitieve beperkingen en dus lagere zorgkosten.

Bron: Economisch Statistische Berichten

Foto: Hollandse Hoogte

FAMILIEBANDEN ZIJN STERK

Dat blijkt uit langlopend Nederlands onderzoek naar familierelaties dat door het NIDI wordt gecoördineerd. Uit dit onderzoek blijkt ook dat er veel en goede contacten zijn tussen ouders en kinderen. In meer dan de helft van de gevallen is sprake van wekelijks contact tussen ouders en volwassen kinderen. De helft van alle ouders en kinderen helpt elkaar; 40% van de volwassen kinderen helpt vader of moeder met de huishouding. Deze steun is onvoorwaardelijk: "voor wat, hoort wat" speelt geen rol tussen ouders en kinderen.

Bron: NKPS en DEMOS

WEINIG VERSCHILLEN FAMILIERELATIES VAN ALLOCHTONEN EN AUTOCHTONEN

NIDI-onderzoek laat zien dat ouders en kinderen van zowel migranten- of autochtone herkomst meer steun uitwisselen wanneer er sprake is van een goede relatie tussen de generaties. Maar familienormen zijn niet universeel blijkt uit door het NIDI gecoördineerd Europees onderzoek. Er bestaat in Europa een Oost-West verschil in hoe wij aankijken tegen de vraag wie verantwoordelijk is voor de zorg van hulpbehoevende familieleden. In het Westen zijn deze normen wat losser, maar dat komt ook omdat hier de verzorgingsstaat sterker is ontwikkeld.

Bron: FaMilLife

Rijksuniversiteit Groningen:

"Onze Faculteit verzorgt de enige Masteropleiding in de demografie in Nederland, bij het ontwikkelen en up-to-date houden van ons onderwijs maken wij veelvuldig gebruik van de expertise van het NIDI. In het masterprogramma participeren studenten van over de hele wereld."

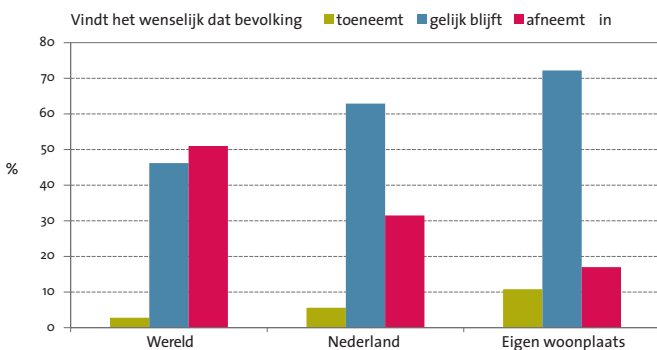
(prof. dr. Inge Hutter, Decaan Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen en prof. dr. Clara Mulder, Hoogleraar Demografie, Rijksuniversiteit Groningen)

Raymond Gradus, directeur wetenschappelijk instituut CDA:

Het wordt steeds gekker, dit betekent de opheffing van internationaal zeer vermaard instituut naar demografie.

Bron: twitter

VOOR- EN TEGENSTANDERS VAN BEVOLKINGSGROEI IN EIGEN WOONPLAATS, IN NEDERLAND EN IN DE WERELD

Bron: NIDI-MOAB 2009

en de overheid, tussen vrouwen en mannen, zouden moeten worden verdeeld. ¹⁰ Belangrijk is dat ouderen niet over één kam worden geschoren, maar dat rekening wordt gehouden met de grote sociaaleconomische en gezondheidsverschillen in de oudere bevolking. En met andere vormen van diversiteit, zoals geslacht, etnische achtergrond, sociale klasse en opleiding, om enkele factoren te noemen die aantoonbaar verband houden met het aanbod van en de vraag naar zorg en zorgbehoefte. ¹¹

.... en als het gaat over de manier waarop we met elkaar samenleven

Het geheel aan leefvormen waarin mensen met elkaar verkeren wordt ook wel aangeduid als de sociale infrastructuur. Mede door demografische veranderingen verandert de sociale infrastructuur voortdurend. Alleenstaand of samenwonend, gehuwd of ongehuwd, met of zonder kinderen, gescheiden of verweduwd, "living apart together" dan wel in een collectief huishouden: de variatie aan leefvormen is groot. ¹² De toekomstige ontwikkeling

Hoe worden zorgtaken verdeeld tussen vrouwen en mannen? ⁹ Het maatschappelijk debat gaat ook over de vraag of en hoe wij ons verantwoordelijk voelen voor elkaar. En hoe wij vinden dat de verantwoordelijkheden tussen privé en collectief, tussen onszelf

VERGRIJZING LEIDT NIET NOODZAKELIJK TOT GROTERE ZORGBEHOEFTE

Dit is gebleken uit Europees onderzoek waar het NIDI aan bijdroeg. De "grijze Europeaan" van de toekomst heeft bij voorbeeld vaker op hoge leeftijd nog een partner. En omdat partners de belangrijkste zorgverleners zijn heeft dit een sterk remmend effect op de toekomstige zorgbehoefte. Uit ander NIDI-onderzoek blijkt dat ook stijgende opleiding leidt tot betere gezondheid.

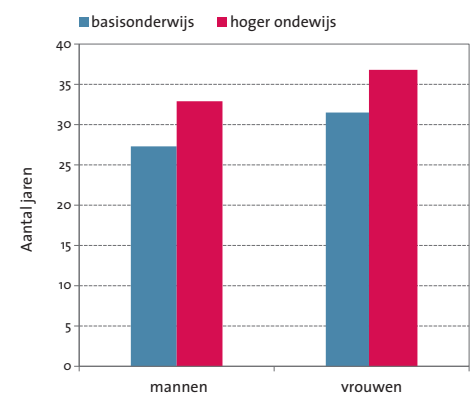
Bron: FELICIE, ANCIEN en DEMOS

ER WORDT VEEL GETROUWD EN WEINIG GESCEIDEN

Uit het NIDI-onderzoek naar familiebanden blijkt dat er in ons land relatief veel wordt getrouwd, en weinig gescheiden. Op hun 30-ste wonen bijna 6 op de 10 Nederlanders gehuwd samen, en na hun 40-ste is dit ruim 70%. Van alle volwassenen heeft 12% een officiële echtscheiding meegemaakt en 11% een niet-officiële scheiding (uiteengaan van samenwoners).

Bron: NKPS, GGP en DEMOS

LEVENSVORWACHTING OP 50-JARIGE LEEFTIJD, 2007/2010

Bron: StatLine

Frank Kerckhaert, Directeur bij KISS Kennisinstituut Stedelijke Samenleving (Overijssel): OC&W wil stoppen met NIDI, wil daarmee 2 mln. besparen, maar juist nu echt een foute keus! Demografisch onderzoek broodnodig.

Bron: twitter

OPGROEIEN IN GROTER GEZIN LEIDT TOT MEER KINDEREN

NIDI-onderzoek toont aan dat mensen die opgroeien in een gezin met veel broers en zussen zelf meer kinderen krijgen dan mensen die opgroeien in een klein gezin. En mensen van wie de ouders relatief oud waren toen ze werden geboren krijgen zelf ook op latere leeftijd kinderen. Het onderzoek naar familiebanden laat ook zien dat de relaties binnen het gezin en in breder familieverband tijdens de jeugd invloed hebben op de leeftijd waarop mensen hun eerste kind krijgen en op het aantal kinderen dat ze krijgen.

Bron: LifeTiming

13

VADERS GAAN MEER ZORGEN VOOR HUN KINDEREN

Uit het door het NIDI gecoördineerde onderzoek naar familiebanden blijkt ook dat vaders de afgelopen jaren meer tijd aan het zorgen voor hun kinderen zijn gaan besteden. Dat is op zich ook voor de arbeidsparticipatie van moeders belangrijk, maar het onderzoek laat ook zien dat vaders juist de taken die moeders meer vrijheid zouden bieden om te gaan werken nog niet gelijk delen.

Bron: NKPS en DEMOS

14

van deze caleidoscoop aan leefvormen hangt onder meer af van hoe de gezinsvorming zich zal ontwikkelen. Hoeveel kinderen wensen vrouwen en mannen en worden deze wensen gerealiseerd? **13** Welke mogelijkheden en beperkingen ervaren mensen bij het combineren van werk en gezin (verlofregelingen, kinderopvang, deeltijdarbeid, flexibele werktijden)? Wat betekent het hebben van kinderen voor de rolverdeling tussen vrouwen en mannen en voor de arbeidsparticipatie. **14** Wie kiest er voor grotere dan wel kleinere gezinnen en zijn er verschillen tussen hoger- en lager opgeleiden, en tussen allochtone en autochtone Nederlanders? En hoe duurzaam zijn die verschillen? **15** Naast het geheel aan leefvormen geeft ook de individuele levensloop vorm aan de sociale infrastructuur. De menselijke levensloop met zijn kenmerkende opeenvolging van levensfasen wordt voor een belangrijk deel gevormd door demografische gebeurtenissen, zoals het aangaan of ontbinden van relaties, het krijgen van kinderen, verhuizing of overlijden. Deze gebeurtenissen hangen direct samen met veranderingen op andere levensgebieden zoals opleiding en werk. De vergrijzing werkt vooral door in de latere fasen van de levensloop; zo geeft een langer en gezonder leven

Foto: David Razing / Hollandse Hoogte

steeds meer ouderen de mogelijkheid om langer zelfstandig te blijven wonen en actief te blijven. **16** Ook in de levensloop is er sprake van veel variatie en verschillen naar sociaaleconomische status, etniciteit en opleiding. Een van de belangrijkste vragen waar het bij de ontwikkeling van de sociale infrastructuur om gaat is de verhouding tussen de generaties. Er vindt veel uitwisseling en wederzijdse steun tussen generaties plaats en sociale verbanden bieden mogelijkheden om de uitdagingen van de vergrijzing te helpen opvangen. **17** De relaties tussen generaties zijn sterk en de verlenging van de (gezonde) levensverwachting duur biedt ook hier nieuwe perspectieven. **18** Demografisch onderzoek levert hier cruciale kennis voor de onderbouwing van beleid.

.... of als het gaat over de manier waarop we met onze ruimte omgaan.

Ook de manier waarop we met de ruimte omgaan (waar we wonen, onderwijs volgen, werken en recreëren) en de ruimtelijke

15

STEEDS MEER NEDERLANDSE JONGEREN HEBBEN EEN MIGRANTENHERKOMST

NIDI-onderzoek laat zien dat het sociale netwerk (de vrienden op school, werk en elders) van migrantenjongeren een belangrijke rol spelen bij de partnerkeuze. Ook de samenstelling van de buurt speelt een rol, bij voorbeeld bij het kiezen voor gemengde relaties.

Bron: FaMiLife

16

ACTIEF OUDER WORDEN: ANDERE KIJK OP VERGRIJZING

Vergrijzing wordt vaak alleen als probleem gezien. Het door het NIDI geleide Werkverband Periodieke Rapportage Bevolkingsvraagstukken met de planbureaus en het CBS, brak een lans voor "actief ouder worden", waarin een andere kijk op vergrijzing centraal staat. Met ruime aandacht voor de verworvenheden van een oudere bevolking en de actieve bijdrage van ouderen aan de samenleving. Uit NIDI-onderzoek blijkt dat met het stijgen van de levensverwachting het aantal gezonde jaren voor en na de pensionering stijgt, ook als de pensioenleeftijd flink wordt verhoogd.

Bron: WPRB 2012 en DEMOS

17

EENZAAMHEID: EXTRA RISICO VOOR OUDEREN EN MIGRANTEN

Eenzaamheid is een groot probleem waarbij een verhoogd risico op gezondheidsproblemen bestaat, blijkt uit NIDI-onderzoek. Eenzaamheid is een probleem van alle leeftijden, maar ouderen vormen een speciale risicogroep; ook migranten lopen een verhoogd risico. Uit NIDI-onderzoek blijkt dat het bestrijden van eenzaamheid erg moeilijk is en veel georganiseerde activiteiten geen effect sorteren.

Bron: GGP en Coalitie Erbij

18

OUDEREN LEVEREN GROEIENDE MAATSCHAPPELIJKE BIJDRAGE

Uit het door het NIDI geleide WPRB-onderzoek naar actief ouder worden blijkt dat een langer en gezonder leven veel ouderen in staat stelt om langer een actieve bijdrage aan de samenleving te leveren; dat omvat veel meer dan "langer doorwerken" en gaat ook over vrijwilligerswerk en intergenerationele steun die wederzijds is en óók door ouderen aan kinderen wordt gegeven. Vrouwen spelen hierbij een zeer belangrijke rol.

Bron: WPRB 2012 en DEMOS

*Leiden Academy on vitality and ageing:
"The need for a strong demographic inter-disciplinary institute is to bring about a substantial change in perception of ... the continuous increase in life expectancy ... We can assert that this is likely to be at least as sweeping in its impact on our lives as climate change ..."*

(prof. dr. Rudi Westendorp, Executive Director Leyden Academy on vitality and ageing)

ACCEPTEREN KRIMP IS EFFECTIEVER DAN BESTRIJDEN

NIDI-onderzoek naar bevolkingskrimp in het kader van het Werkverband Periodieke Rapportage Bevolkingsvraagstukken toonde de geleidelijke omslag van groei naar krimp aan en de ingrijpende gevolgen die deze omslag zal hebben. In dit, samen met planbureaus en CBS uitgevoerde, onderzoek werden naast de knelpunten ook de positieve kanten van krimp belicht. Bestuurders hebben vaak moeite om de omslag van groei naar krimp te maken. Accepteren van krimp is effectiever dan bestrijden.

Bron: WPRB 2009 en DEMOS

Tom Jan Meeus:

Van alle KNAW-instituten brachten zij (NIDI, red.) de laatste jaren de meeste Europese subsidies binnen (12 miljoen euro). En demografisch onderzoek is de komende jaren een Europese topprioriteit.

Bron: NRC Weekend, 22 juni

DE ANDERE KANT VAN KRIMP: ER IS OOK GOED NIEUWS

Nederlanders verwachten niet alleen negatieve gevolgen van krimp, maar zien ook positieve kanten zoals meer ruimte en natuur en minder geluidsoverlast, blijkt uit NIDI-onderzoek onder de Nederlandse bevolking.

Bron: WPRB 2009 en DEMOS

MIGRATIE VERGROOT REGIONALE VERSCHILLEN IN EUROPA

Uit internationaal Europees onderzoek waar het NIDI aan deelneemt, blijkt dat migratie in Nederland en Europa eerder zal bijdragen aan het vergroten dan het verkleinen van de verschillen tussen regio's.

Bron: DEMIFER

infrastructuur (het geheel van ruimtelijke voorzieningen) van ons land wordt direct door demografische veranderingen beïnvloed. In een van de meest dichtbevolkte landen van Europa is zorgvuldig gebruik van de ruimte belangrijk en heeft de afnemende bevolkingsgroei en de opkomst van bevolkingskrimp belangrijke effecten. Vooral nog doet bevolkingskrimp zich in ons land in meer perifeer gelegen gebieden voor, maar met het verder afnemen van de bevolkingsgroei zal de krimp zich uitbreiden waarbij uiteindelijk ook de nationale bevolking geleidelijk in omvang zal afnemen. Nederland neemt hier geen uitzonderingspositie in, want ook in andere Europese landen doet zich bevolkingskrimp voor. ¹⁹ Naast de effecten op de regionale economie, werkt de omslag van groei naar krimp ook door op de woningmarkt en het voorzieningenniveau. Zeker waar krimp optreedt in economisch zwakkere gebieden kan dit proces, dat doorgaans ook gepaard gaat met snelle vergrijzing van de achterblijvende bevolking, de regionale ontwikkeling blokkeren en vooral de positie van al kwetsbare groepen (ouderen) verzwakken. ²⁰ Binnenlandse migratie, waarbij jongeren en beter opgeleiden naar economisch sterkere regio's vertrekken voor onderwijs en

werk, kan krimp versnellen en de contrasten tussen groei- en krimpregio's (in ons land vaak dichtbij elkaar gelegen) versterken. ²¹ Wat zijn de gevolgen voor stad en platteland? Woningmarkt- en verhuisgedrag, maar ook andere vormen van mobiliteit hangen direct samen met de veranderingen in de leeftijdsopbouw en de levensloop. ²² Ook de manier waarop internationale migranten zich over het land verspreiden heeft gevolgen voor de regionale bevolkingsverdeling en de stedelijke ontwikkeling.

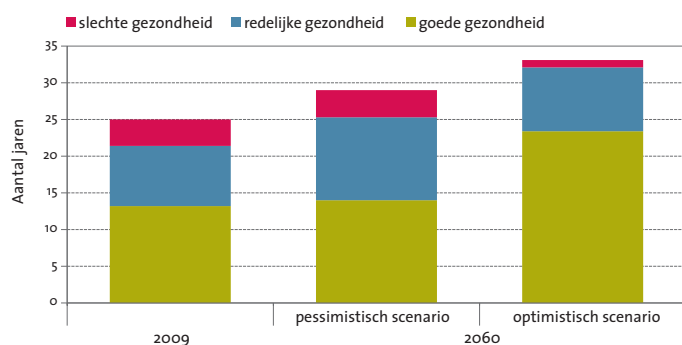
In deze onvermijdelijk korte vogelvlucht over aspecten van het bevolkingsvraagstuk lag de nadruk bewust op Nederland en zijn veel vragen onbeantwoord gebleven. Andere vragen bleven ongenoemd, zoals die naar de samenhang tussen bevolking, milieu en klimaatverandering. Of de vragen naar de samenhang tussen bevolking en ontwikkeling, armoedebestrijding en het realiseren van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de wereldgemeenschap. Duidelijk mag in ieder geval zijn dat de onderzoeksagenda voor een maatschappelijk geïntereerd wetenschappelijk instituut als het NIDI vol is.

AANTREKKINGSKRACHT GROTE STEDEN AANGEKOOND

NIDI-onderzoek in het kader van het Werkverband Periodiek Rapportage Bevolkingsvraagstukken naar de ontwikkeling van de grote steden in Nederland toonde de grote aantrekkingskracht van het grootstedelijk milieu aan op binnen- en buitenlandse migranten.

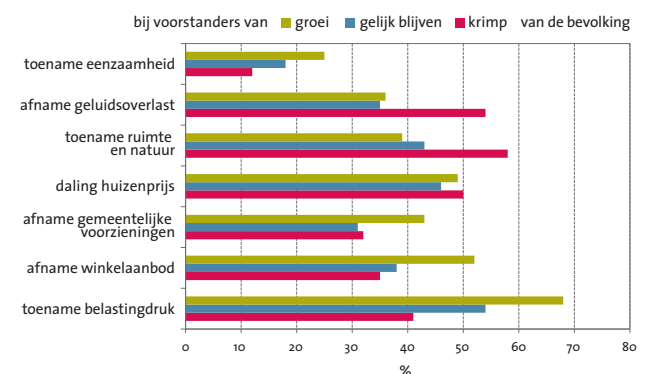
Bron: WPRB 2006, DEMIFER en DEMOS

GEZONDE LEVENSVORWACHTING OP 55-JARIGE LEEFTIJD, MANNEN, GEMIDDELDE VOOR WEST-EUROPESE LANDEN

Bron: DeLaForce

VERWACHTE GEVOLGEN VAN BEVOLKINGSKRIMP IN DE EIGEN WOONPLAATS

Bron: NIDI 2009

Vrije universiteit Brussel:

"Juist in deze tijd van grote veranderingen in Europa is demografisch onderzoek van cruciaal belang. Het NIDI bundelt de expertise op dit terrein in Nederland op unieke wijze. Zij wordt daarmee door veel andere Europese landen (waaronder België) als voorbeeld gezien. Het NIDI heeft in Nederland, Europa en daarbuiten een excellente reputatie en vervult in Europa een spilfunctie in het samenbrengen van bevolkingsonderzoek."

(prof. dr. Patrick DeBoosere, Vrije Universiteit Brussel).

Universiteit van Amsterdam:

"Het NIDI is normstellend. De voorgenomen bezuiniging maakt dat Nederland zich van de kaart laat wegen ..."

(prof. dr. Rinus Penninx, coördinator IMISCOE-International Migration, Integration and Social Cohesion-, Universiteit van Amsterdam)

Linking pin

Naast het onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek van het NIDI zijn er andere belangrijke onderdelen van de kennisinfrastructuur voor bevolkingsvraagstukken. Zo is een gedegen statistisch apparaat dat zorgt voor betrouwbare informatie en goede indicatoren voor het beschrijven van demografische trends een noodzakelijke voorwaarde. Ook de planbureaus leveren met de op hun specifieke terreinen gerichte beleidsanalyses een eigen bijdrage aan deze kennis. Het NIDI heeft bewezen met beide, als ook met universiteiten, vruchtbaar te kunnen samenwerken in het onderzoek naar bevolkingsvraagstukken. Met de eigen benadering en de unieke bundeling van disciplines in het instituut, vormt het NIDI de "linking pin" in deze kennisinfrastructuur en biedt het instituut meerwaarde. Het NIDI wordt hiermee in veel landen als voorbeeld gezien, blijkt onder meer uit internationale reacties die wij ontvingen (zie ook elders in dit nummer). Samenhang, synergie en maatschappelijke inbedding geven het NIDI-onderzoek een unieke kracht die nationaal en internationaal wordt onderkend en nagevolgd.

Bevolkingsvraagstukken, bevolkingsbeleid en geld

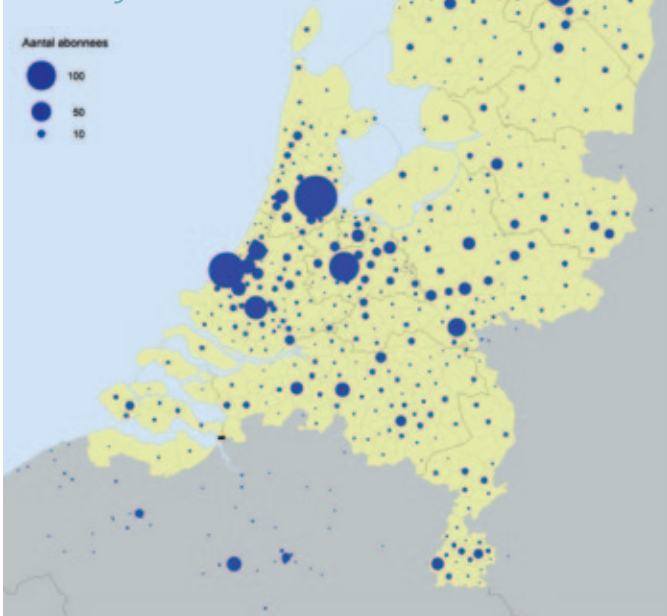
Nederland voert geen bevolkingsbeleid. Er is geen samenhangend beleid dat tot doel heeft de demografische ontwikkeling te beïnvloeden. Wel was de regering altijd van oordeel dat demografische ontwikkelingen van strategisch belang zijn voor onze toekomst en daarom zorgvuldig moesten worden bestudeerd. "De vinger aan de pols van de demografische ontwikkeling" was jarenlang het uitgangspunt van het beleid. Daar is wetenschappelijk onderzoek voor nodig en een goede coördinatie omdat demografische ontwikkelingen op tal van beleidsterreinen invloed hebben.

Als uitvloeisel van de aanbevelingen van de toenmalige Staatscommissie Bevolkingsvraagstuk (de "Commissie Muntendam", 1977), werd de Minister van Onderwijs en Wetenschappen in het kabinet als eerste verantwoordelijk voor de gecoördineerde behandeling van bevolkingsvraagstukken. Mede door toedoen van de toenmalige minister werd hiertoe in de jaren tachtig van de vorige eeuw een infrastructuur opgebouwd. Als nationaal demografisch instituut kreeg het NIDI hierbij een centrale plaats en kwamen fondsen beschikbaar uit het budget voor wetenschapsbeleid. Als rechtsvorm werd gekozen voor een (tijdelijke) overheidsstichting die in 1986 werd opgericht (Machtigingswet, zie ook Tweede Kamer 19513, nr. 3).

Op initiatief van de minister van OCW en in het kader van het streven "overheid op afstand" werd het NIDI in 2003 overgedragen aan de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). Daarmee werd de toekomst van het onderzoek naar bevolkingsvraagstukken voor ons land veilig gesteld. Zo was althans het idee van de regering. De financiering van het NIDI was, schreef de minister in een brief aan de President van de KNAW, onderdeel van de KNAW-begroting (brief Minister OCW van 29 april 2005). Om er zeker van te zijn dat deze fondsen voor onderzoek naar bevolkingsvraagstukken zouden worden gebruikt, werden deze middelen echter "geoomerkt", dit op aandringen van de minister.

Inmiddels neemt de regering een ander standpunt in en neemt zij afstand van het onderzoek naar bevolkingsvraagstukken. In de bezuinigingsronde van voorjaar 2013 schrapte de minister de gehele financiering van dit onderzoek. Dit is ook vreemd omdat demografische veranderingen op Europees niveau juist een speerpunt vormen, zoals in het Horizon 2020 programma van de Europese Unie. Het is ook strijdig met het regeerakkoord waarin werd afgesproken om het fundamentele onderzoek juist te versterken om meer Europees geld binnen te halen, waar het NIDI juist goed in is. Met deze nieuwe stellingname van het kabinet over het onderzoek naar bevolkingsvraagstukken staat de toekomst van het NIDI op het spel.

GEOGRAFISCHE SPREIDING VAN DE DEMOS-ABONNEES MEDIO 2013

Kaart: Peter Ekamper / NIDI

colofon

DEMOS is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).

REDACTIE

Nico van Nimwegen, hoofdredacteur
Ingrid Esveldt, eindredacteur
Harry van Dalen, redacteur
Peter Ekamper, (web)redacteur

ADRES NIDI/DEMOS

Postbus 11650
2502 AR 's-Gravenhage

TELEFOON (070) 356 52 00

E-MAIL demos@nidi.nl

INTERNET demos.nidi.nl / www.nidi.nl

ABONNEMENTEN gratis

BASISONTWERP Harmine Louwé

ONTWERP SPECIALE UITGAVE Omniafausta

DRUK www.nadorpdruk.nl

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding wordt op prijs gesteld.

Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.